

Eino Murtorinne

Marraskuussa 1940 Neuvostoliiton ulkoasiainministeri Vjatšeslav Molotov saapui Saksan pääkaupunkiin Berliiniin tarkoituksenaan jatkaa siitä, mihin hän oli saksalaisen virkaveljensä Joachim von Ribbentropin kanssa runsas vuosi aiemmin päässyt.

Loppukesällä 1939 Saksa ja Neuvostoliitto olivat solmineet hyökkäämättömyyssopimuksen eli niin sanotun Ribbentrop–Molotov-paktin. Sopimuksen tuloksena Josif Stalin ja Adolf Hitler jakoivat Euroopan etupiireihinsä, ja vajaassa vuodessa Euroopan kartta oli mennyt uuteen uskoon.

Saksa oli valloittanut suuren osan Länsi-Eurooppaa, Neuvostoliitto puolestaan Baltian sekä osan nykyistä Valko-Venäjää ja Ukrainaa. Puolan Saksa ja Neuvostoliitto olivat silponeet yhdessä.

Sopimus oli kuitenkin alkanut hiertää kumpaakin osapuolta, mikä vuoksi Stalin katsoi tarpeelliseksi lähettää ulkoministerinsä Berliiniin neuvottelemaan kiistanalaisista ja mahdollisesti epäilyttäviksi koetuista asioista.

Yksi niistä oli Suomi. Varsinkin Suomen kohdalla sopimuksen toimeenpano oli jäänyt puolittiehen – ainakin Stalinin silmissä. Suomi oli jäänyt valloittamatta, ja venäläisten oli pitänyt tyytyä yhteen maakuntaan, Karjalaan.

Hitler puolestaan oli alkanut tuntea Suomea kohtaan uudenaista mielenkiintoa.

Neuvostojohdon asettamat mittavat neuvottelutavoitteet ilmenivät jo delegaation näyttämissä ulkonaisissa puitteissa. Molotovin seurueeseen kuului peräti 65 henkeä, heidän joukossaan yksi kansankomisariaari, viisi apulaiskansankomisariaaria, salaisen poliisin päällikkö, kenraali Aleksandr Vasilevski, kaksi lentokoneetollisuuden edustajaa, kuusi toista turvallisuuspalvelun edustajaa, kaksi rautatievirkaillia, lääkäri, kokki, parturi ja tarjoilija. Myös seurueen matkatavaroitten määrä oli poikkeuksellisen runsas vastaten pienen laivan matkustajien matkatavaramäärää.

Matkatavaraan joukkoon sisältyi tunnetun saksalaisen tutkijan Werner Maserin mukaan myös yksi historiallisesti merkittävä erikoisuus, Stalinin henkilökohtainen lahja Hitlerille. Kyseessä oli Eremitaasin kokoelmista hankittu, 1800-luvulta peräisin oleva tuntemattoman venäläisen taitelijan maalaus, jonka aihe liittyi vanhaan, toiselta vuosisadalta peräisin olevan Tobitin apokryfikirjan legendaan.

Koska apokryfikirjan sisältämä legenda oli tunnettu sekä ortodoksisen että roomalaiskatolisen kirkon piirissä, saattoi pappiseminaarin entinen oppilas Stalin olettaa sen olevan tuttu myös kuoripoikana aikoinaan toimineelle ja maalaustaitteesta hyvin kiinnostuneelle Hitlerille. Olihan kirjasen aihepiiri toiminut jo aiemmilla vuosikatoilla myös eräiden tunnettujen taiteemaalarien inspiraation lähteenä.

Maalaus kuvasi Assyriassa maanpaossa aiemmin ollutta hurskasta juutalaisperhettä, jonka isä Tobit oli pakkosiirtolaisuudessa sokeutunut ja menettänyt osin kä-

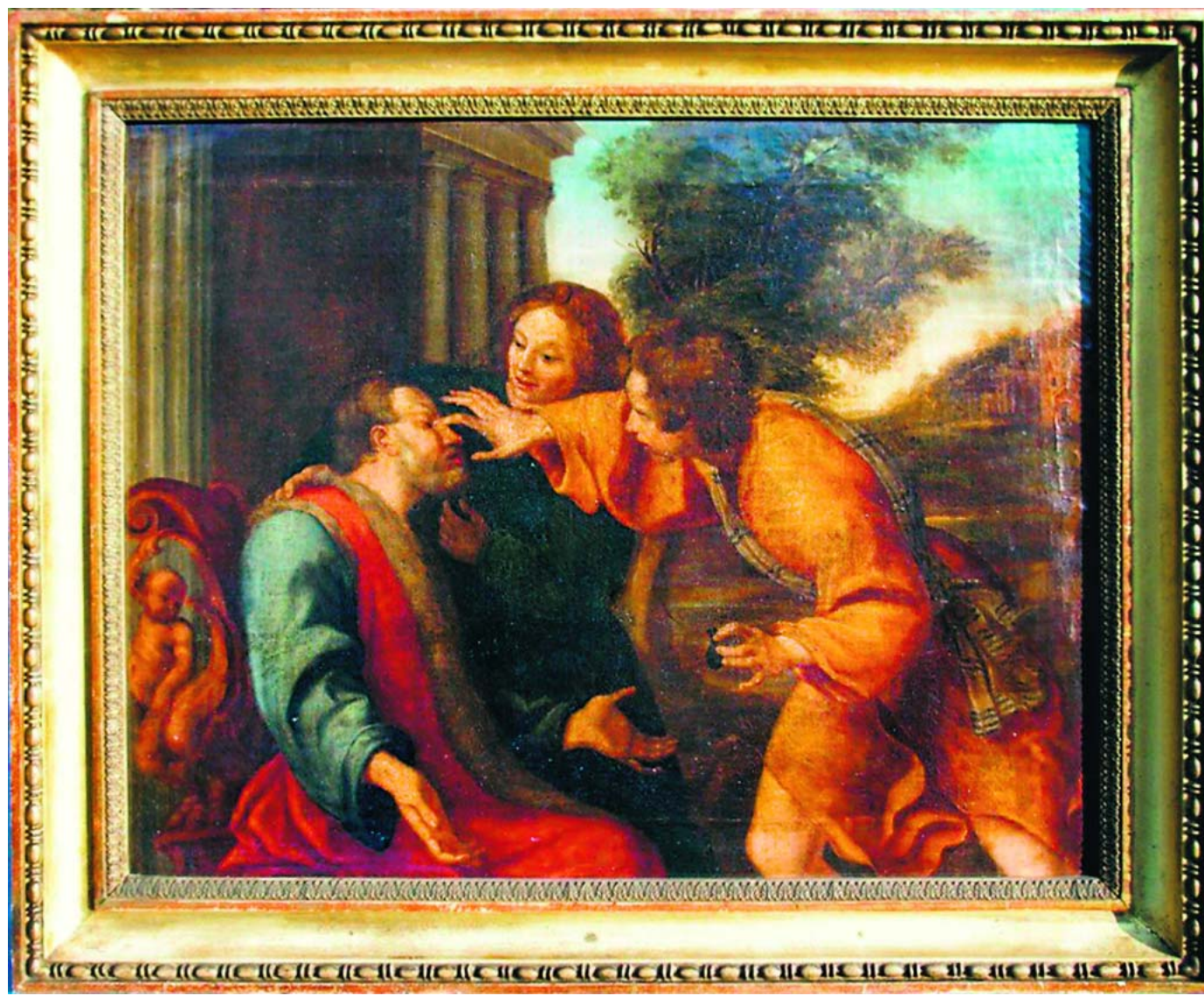
siensä toimintakyvyn. Pelastavana auttajana palasi kuitenkin kotiin perheen poika Tobia, joka oli matkallaan Mediaan saanut enkeli Rafaelilta neuvon sivellä sokeutuneen silmät kalan sapella, mikä johtaisi isän näön ja toimintakyvyn palautumiseen.

Stalinin viesti oli tämä: Saksan edellisten kuukausien aikana etenkin lännessä saavuttamat suurvoitot eivät perustuneet vain Hitlerin politiikan taitavuuteen vaan hänen, Stalinin, hyökkäämättömyyssopimuksen myötä antamaan pelastavaan tukeen.

Sopimuksen ansiosta Hitler oli siis saanut takaisin näkönsä ja Saksa saavuttanut aiemmin kadottamansa toimintavapauden. Siksi Hitlerin oli legendan esittämän Tobit-isän tavoin syytä turvautua

Stalinin lahja

Tasan seitsemänkymmentä vuotta sitten Berliinissä käytiin neuvottelu, joka sinetöi Suomen kohtalon toisessa maailmansodassa. Kun Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov haki Hitleriltä lupaa ”Suomen kysymyksen selvittämiseen”, kaupantekijäisinä hänellä mukanaan oli erikoinen taideteos.

Tämän Eremitaasista otetun ja 1800-luvulta peräisin olevan maalauksen Stalin lahjoitti Hitlerille marraskuussa 1940. Maalauksen tekijää ei tiedetä, mutta se on kopio italialaisen barokkimaalarin Annibale Carraccin teoksesta. Maalaus on nykyään itävaltalaisen taidekeräilijän hallussa. Se on kaupan usean miljoonan euron hintaan.

avun tuoneen poikansa Tobian eli Stalinin apuun.

Stalinin erikoislaatuisen lahjajonon syy oli viime kädessä se, että Hitler oli syyskuun 1940 alkupuolella Moskovan-lähettiläänsä Friedrich Werner von der Schulenburgin välityksellä kiinnittänyt huomiota Neuvostoliiton sotilaallisiin valloituksiin, jotka oli pantu toimeen Saksan ja Neuvostoliiton paktin nojalla, mutta jotka eivät Hitlerin mielestä vastanneet hyökkäämättömyyssopimuksen henkeä.

Vaikka Ribbentrop–Molotov-paktin salaisen pöytäkirjan mukaan Baltian maiden ja eräiden muiden reuna-alueiden oli katsottu kuuluvan Neuvostoliiton etupiiriin, Neuvostoliiton toimien voitiin eräiltä osin katsoa ylittäneen yhteisen sopimuksen rajat.

Ei tiedetä, miten Hitler asenoi Stalinilta saamaansa taideteosta ja vahvasti symboliseen erityislahjaan.

Edellisen kesän voitollisten sotaretkien innoittamana ja etenkin Ranskasta saavuttamansa voiton tuottaman menestyksen luoissa hänen oli arvattavasti vaikea asettua avuttomuuden tilassa olleen, sokeutuneen Tobitiin asemaan.

Taideteoksen muodossa esitetty viittaus Stalinin ja Neuvostoliiton osuuteen Hitlerin menestyksessä ei näytä kuitenkaan jääneen Hitleriltä kokonaan huomaamatta.

Hitler myönsi pariinkin otteeseen Berliinin neuvottelujen aikana, että Saksan ja Neuvostoliiton välinen hyökkäämättömyyssopimus oli hyödyttännyt huomattavasti kumpaakin osapuolta.

On ymmärrettävää, että Stalinin erityislahja Hitlerille jäi tuossa vaiheessa ulkopuolisille tuntemattomaksi. Kun Saksan ja Neuvostoliiton välit pian Molotovin vierailun jälkeen alkoivat kylmetä, tieto lahjasta oli syytä haudata syvälle tuntemattomuuteen.

Hitlerin oikea käsi Martin Bormann luovutti taulun ennen sodan päättymistä vähin äänin Saksan merivoimien upseerille, jonka puolesta tiedetään myyneen taulun eteläsaksalaiselle kauppiaille vuonna 1955.

Tämä puolestaan piilotti taulun, koska pelkäsi omistusruttoja ja jopa teoksen takavarikointia. Kauppiiaan jälkeläiset ”löysivät” taulun uudelleen ja toimittivat sen restauroitavaksi Stuttgartin valtolliseen taidetietämiseen. Kaksi ja puoli vuot-

ta sitten maalauksen osti itävaltalainen taidekeräilijä.

Ystävänlahjasta huolimatta kolmipäiväisten neuvottelujen yleisnunnelma oli aikalauskertomusten mukaan jännittynyt. Saksaa edustivat valtakunnankansleri Hitler ja ulkoministeri Joachim von Ribbentrop ja Neuvostoliittoa Molotovin ohella apulaisulkoministeri Vladimir Dekanov.

Neuvottelujen saksalaisena päättäjänä toiminut Paul Schmidt on arvioinut, että Hitlerin ja Molotovin väliset keskustelut muistuttivat terävyydessään niitä keskusteluja, jotka oli muutama vuosi aiemmin käyty Englannin pääministerin Neville Chamberlainin ja Hitlerin kesken, kun Hitler oli vaati-

On jatkosota-muisteloiden aika

JATKOSODAN syttymisestä tulee ensi kesäkuussa kuluneeksi 70 vuotta. Tasavuodet antavat jälleen syysäksen sota-aikojen muisteluun – niin asiantuntijoille kuin suurelle yleisöllekin.

Oman huomionsa julkisessa keskustelussa tulee epäilemättä saamaan jatkosodan synty, sillä se on yksi itsenäisen Suomen historian suurista kipukohdista.

Sodan päättymisestä näihin päiviin saakka on kiistelty siitä, miten Suomesta oikein tuli natsi-Saksan liittolainen. Ajautuiko Suomi talvisodan jälkeen Saksan syyliin tahtomattaan, vai oliko kyse tietoisesta ja aktiivisesta poliittisesta valinnasta? Olisiko muitakin vaihtoehtoja kenties ollut?

Tämän aukeaman kirjoitus antaa taustaa pohdinnoille ja on tarpeellinen muistutus siitä, missä asemassa pienet valtiot toisen maailmansodan suurvaltapolitiikassa olivat.

Kirjoituksessaan historiantutkija Eino Murtorinne kuvaa yksityiskohtaisesti neuvottelua, jotka Saksan johtaja Adolf Hitler ja Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotov kävivät Berliinissä marraskuussa 1940.

Suomalaisessa historiadebatissa näitä neuvottelua on siteerattu harvoin, vaikka niiden vaikutusta jatkosodan syntyyn ja aseveljeyteen Saksan kanssa voi pitää ratkaisevina.

Murtorinne, 79, on eläkkeellä oleva historioitsija, jonka erikoisala on uusimman ajan kirkkohistoria. Hän toimi professorina Helsingin yliopistossa 1972–1994.

Yksi Murtorinteen keskeisistä tutkimuskohteista on ollut natsi-Saksa, siellä puhjennut kirkkokaistelu sekä tuon aikakauden suomalaiset ja pohjoismaiset kirkolliset yhteydet Saksaan. Näitä aiheita käsittelevistä tutkimuksista tunnetuimmat ovat Risti hakaristin varjossa (1972) ja Veljeyttä viimeiseen saakka (1975).

Ilkka Ahtiainen

Eino Murtorinne

nut Tšekkoslovakian saksalaisalueiden liittämistä Saksaan.

Keskustelut lähtivät 12. marraskuuta liikkeelle Ribbentropin ja Hitlerin laajahkoilla poliittisilla katsauksilla, joissa he kuvasivat brittiläisen maailmanvallan luhistumisen olevan lähellä ja toivoivat myös Neuvostoliiton muodossa tai toisessa osallistuvan edessä olevaan loppuratkaisuun ja imperiumin perinnönjakoon. Samoin Saksan johtajat vetosivat Saksan, Italian ja Japanin puoltolaisista kuukautta aiemmin 26. syyskuuta 1940 solmimaan niin sanottuun kolmen vallan sopimukseen ja esittivät toivomuksen, että myös Neuvostoliitto liittyisi jossakin muodossa tähän liittoutumaan.

Neuvostoliittolaiset halusivat kuitenkin keskustella Molotovin-

Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotov ja Hitler poseerasivat valtakunnankansliassa neuvottelujen kuluessa. Heidän seurassaan oli saksalainen diplomaatti Gustav Hilger.

Molotov (keskellä) otettiin vastaan Berliinin Anhalter Bahnhofilla sotilaallisilla kunnianosoituksin. Hänen seurassaan olivat muiden muassa kenttämarsalkka Wilhelm Keitel (vas.) ja ulkoministeri Joachim von Ribbentrop (Molotovin takana vasemmalla).